

MITEN JA MIKSI IHMINEN ON OLEMASSA?

Filosofi Erik Ahlman totesi teoksessaan *Ihmisen probleemi* (WSOY, 1953), että ihminen voi olla enemmän tai vähemmän ihminen ja että ihmisille on tehtävä mahdolliseksi olla ihmisiä. Sen lisäksi, että olemme biologisen lajikäsityksen mukaisesti ihmisiä, pitää meidän pyrkiä olemaan muillakin tavoin ihmisiä, ”olla ihmisiksi”. Ihminen ei kehity ihmiseksi itsestään, vaan meidän on pyrittävä saamaan aikaiseksi jotain, mitä voidaan kutsua inhimilliseksi kasvuksi tai inhimillistymiseksi. Siksi on olennaisen tärkeää selkiyttää itsellemme, mitä olemme ihmisenä, mitä meidän tulisi olla ja miten tällaiseksi varsinaiseksi ihmiseksi voisi tulla. Kyse on siitä, millaisia aktiivisia ja tietoisia ponnisteluja meidän on tehtävä ja mihin päämääriin näiden ponnistelujen tulisi suuntautua.

Kun pohdimme, mitä voimme tehdä itsestämme, on meidän oltava tietoisia kaikesta siitä, millaisiksi voimme potentiaalisesti tulla sekä suhteessa itseemme että maailmaan, jossa elämme. Muutenhan emme voi ottaa kaikkea sitä tai edes osaa meissä piilevistä mahdollisuuksista käyttöömme ja sekä henkisen että eettisen kasvumme kohteeksi. Elämän tarkoituksen näkökulmasta on myös kysyttävä, miksi ihminen elää ja mikä on hänen elämänsä päämäärä. Joten kyse ei ole vain itsensä kehittämisestä jonkinlaiseksi huippuyksilöksi, joka voi kreikkalaisen mytologian Narkissoksen tavoin ihailla itseään peilistä ja rakastaa itseään intohimoisesti, kunnes lopulta kuihtuu pois. Kyse ei siten ole itsensä toteuttamisesta, vaan itsensä kehittämistä elämää ja maailmaa varten. Sitä varten, että voi toteuttaa kaiken sen potentiaalisen, ne

kaikki mahdollisuudet, joita maailma tarjoaa ihmiselle ja joilla hän voi rikastaa sekä hänen omaa elämäänsä että myös maailmaa. Eli lähtökohta on päinvastainen kuin Narkissoksella. Olemme täällä, joitta voimme ihailia maailmaa ja rakastaa intohimoisesti kaikkea sellaista maailmassa olevaa, jonka koemme elämällemme tärkeäksi ja arvokkaaksi.

Tietoista ja perusteltua käsitystä ihmisestä kutsutaan ihmiskäsitykseksi. Jotta se olisi asianmukainen, on sen paljastettava, millaisissa olemisen muodoissa ihminen todellistuu ja millaista perustavanluonteista erilaisuutta hänessä esiintyy, toisin sanoen millaista olemuksellista erityisyyttä joudutaan sen perusteella välttämättä hyväksymään inhimillisen kasvun lähtökohdaksi. Ihmiskäsityksellä tarkoitetaan siten kaikkia niitä ihmistä koskevia edellytyksiä ja olettamisia, jotka otamme itseemme vaikuttamisen perustaksi.

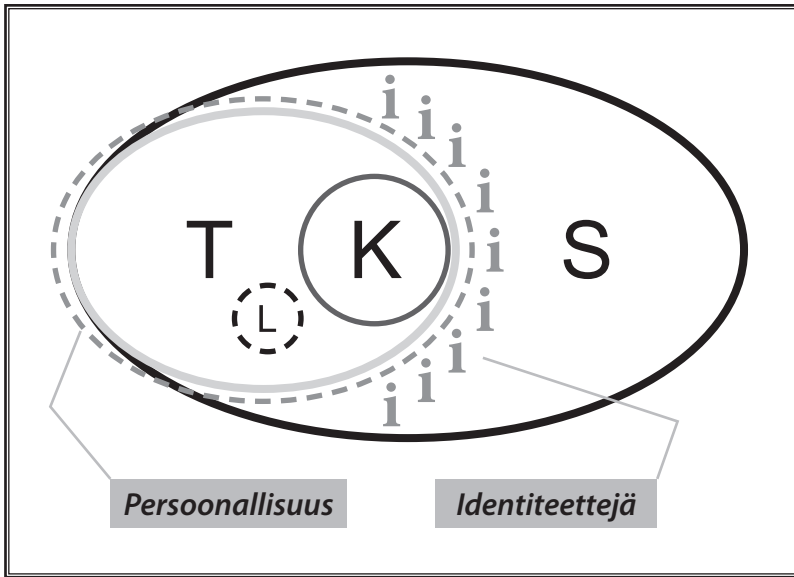
Luonnollisesti myös kaikessa toisiin ihmisiin vaikuttamisessa olemme kietoutuneet johonkin ennakkokäsitykseen ihmisyydestä, tiedostimme sitä tai emme. Tämä koskee siis kaikkea kasvatukseksi luonnehdittavaa toimintaa, terapiatoimintaa, hoitotyötä, sosiaalityötä, poliittista toimintaa jne. Ihmiskäsitykseen kytkeytyy siten vahva eettinen näkökulma, ja siksi sen tulisikin olla sekä kirkkaasti tiedostettu että hyvin perusteltu. Koska erilaisilla ihmisryhmiä tai koko väestöä koskevilla päämäärillä, tavoitteilla, päätöksillä ja toimenpiteillä on laajalle ulottuvia vaikutuksia, on taustalla oltava huolellisesti pohdittu ihmiskäsitys, jotta voidaan varmistaa, että kaikki lähestymistavat ja keinot ovat eettisesti oikeutettuja ja vastuullisia. Aiheellinen kysymys on, onko nykyisessä yhteiskunnassa näin, ja jos on, niin missä määrin.

Filosofinen ihmiskäsitys on aina holistinen, joten se pyrkii esittämään kaikki ne ihmisen puolet, jotka vähintäänkin kuuluvat ihmisen olemukseen ja joiden mukaisesti ihminen joka tapauksessa on olemassa maailmassa. Holistisuus tarkoittaa kokonaisvaltaisuutta siinä merkityksessä,

miten eri olemuspuolet (joskus puhutaan myös olemispuolista) ovat toistensa kanssa yhdessä, miten ne toisin sanoen muodostavat yhdessä olemisessaan jotain enemmän kuin pelkät yksittäiset olemuspuolet yhteenlaskettuna olisivat. Niistä muodostuu siten jakamaton ykseys, jossa eri olemuspuolet muokkaavat toisiaan keskinäisellä yhteydellään eli ne ovat toistensa välttämättömiä ehtoja ja lähtökohtia.

Erityistieteiden ihmiskuvat rajoittuvat sen sijaan vain siihen osaan ihmistä, mitä kyseinen tieteenala tutkii. Esimerkiksi lääketiede tutkii vain ihmisen fyysistä, biologista puolta, ja psykologia tutkii vain psyykkistä osaa ihmisen tajunnasta, niin kutsuttua psyykettä. Sosio-
logia puolestaan tutkii ihmisten sosiaalisia suhteita ja ihmisten välistä sosiaalista toimintaa. Kaksi ehkä kaikkein olennaisinta puolta ihmisestä jäävät näiden erityistieteiden ulkopuolelle, nimittäin ihmisen tajunnan henkinen puoli ja ihmisen kaikki muut suhteet maailmassa kuin pelkät ihmisten keskinäiset suhteet – ihmissuhteiden osuutta ja merkitystä mitenkään väheksymättä.

Tieteenalasta riippumatta kenenkään tutkijan tai käytännön ihmis-työtä tekevän ei pitäisi jättää huomioimatta mitään ihmisen olemas-
saolon muodoista. Kaikkien niiden kautta voidaan vaikuttaa ihmisen kokonaisuuteen sekä positiivisella että negatiivisella tavalla. Inhimillisen kasvun käsitteen piiriin kuuluvat siten filosofisen, holistisen ihmiskäsi-
tyksen perusteella kaikki ihmisen olemuspuolet. Olen tulkinnut Viktor Franklin ja Lauri Rauhalan ihmiskäsitysten olevan siinä määrin yhteen-
sopivia, että niitä voidaan kuvailla samalla, yhtenäisellä käsitteistöllä. Tällöin päädytään seuraaviin olemuspuoliin ja niistä muodostuvaan kokonaisuuteen:

Kuva 1. Ihmisen eri olemuspuolet ja niistä muodostuva kokonaisuus

Viktor Frankl on todennut (kirjassaan *Der leidende Mensch*, jota ei ole suomennettu), että ”ihmisellä on luonne, mutta hän on persoona ja hänestä tulee persoonallisuus”. Minä olen siis persoona, jolla on luonne, ja minusta tulee persoonallisuus sikäli ja siinä määrin kuin kehitän itseäni, henkistä olemuspuoltani. Persoonalla tarkoitetaan siis tässä yhteydessä nimenomaan henkistä persoonaa, ihmistä, joka tunnistaa ja tunnustaa olevansa henkinen olento ja sitä kautta kaikkein varsinaisimmin ihminen. Ihmisen ainutlaatuisuus muihin lajeihin verrattuna, samoin kuin hänen potentiaalinsa olla laadullisesti enemmän kuin pelkkä lajinsa edustaja, perustuu hänen henkisyyteensä.

Ihmistajunta (kuvassa T) voidaan jaotella alempaan, psyykkiseen tasoon, ja ylempään, henkiseen tasoon. Jokaisella ihmisellä on molemmat tasot, vaikka henkinen voikin olla ihmisyksilöstä riippuen eriasteisesti kehittynyt. Tajunnasta voidaankin siis puhua myös ihmisen psyykkis-henkisenä olemuspuolena. Luonne (kuvassa L) kuuluu

ihmisen alempitasoiseen, psyykkiseen tajunnallisuuteen, jonka rakenne ja sisältö muodostuvat kokonaan vanhemmiltamme siirtyneen perimmämmek mukaisesti. Sama ennalta määräytyneisyys pätee luonnollisesti myös kehoomme.

Henkinen tajunnallisuus on sen sijaan siinä katsannossa vapaa, että sen avulla voimme ottaa kantaa esimerkiksi luonteeseemme ja arvioida, miten suotuisasti tai epäsuotuisasti se kulloisessakin tilanteessa tai hetkessä ilmentää inhimillisintä ihmisyyttämme ja sen mukaisia päämääriä. Katsomme ikään kuin peiliin, mutta emme Narkissoksen tavoin, vaan itseämme ja ihmisyyttämme seikkaperäisesti ja kriittisesti arvioiden. Sen jälkeen voimme tehdä johtopäätöksiä siitä, millä tavoin voimme ja miten meidän pitää muokata luonnettamme ja sen ilmenemistapoja osaksi persoonallisuuttamme.

Henkinen persoona voi vaikuttaa kaikkiin, myös luonteeseen perustuviin taipumuksiin käyttäytyä ja toimia eri yhteyksissä määrätillä tavalla. Vapautuminen luonteen kahlitsevuudesta mahdollistaa tältä osin persoonan tulemisen persoonallisuudeksi. Persoonan maailmassa olemisen hyvyttä tai huonoutta ei siten määrääkään kohtalonomaisesti esimerkiksi hänen luonteensa, vaan hänen itsensä muokkaama persoonallisuus.

Henkisten ponnistelujen avulla luomme samalla persoonallisuuttamme. Tajunnan henkisen olemuspuolen – henkisten kykyjen ja voimavarojen – kasvu samaistuu tässä katsannossa persoonallisuuden kasvuun. Persoonallisuus kuvastaa siten sitä, mitä olemme henkisten ponnistelujemme avulla jo todellistaneet kaikesta meissä persoonana olevasta piilevästä potentiaalista. Persoonallisuutemme on näin ollen jatkuvassa liikkeessä, yhä uudeksi tulemisen tilassa. Persoonallisuuden kasvu ei kuitenkaan ole itsetarkoitus, vaan sillä tulee olla jokin arvokas suunta ja päämäärä. Kaikki mahdollisuudet johonkin objektiivisesti

arvokkaaseen löytyvät maailmasta.

Olemme tähän saakka käsitelleet tajuntaa ja sen yhteydessä persoonaa ja persoonallisuutta. Kuvassa olevasta kehosta (K) on tässä syytä todeta, että tajunta käyttää toiminnassaan hyväkseen kehoa ja siinä sijaitsevia aivoja. Tajuava tajunta ja tajuton keho ovat siten kaksi erillistä olemuspuolta, vaikka ne myös tarvitsevat toisiaan ollakseen olemassa. Kehon ehkä kaikkein keskeisin merkitys on siinä, että se tekee ihmisen eläväksi ja pitää hänet sellaisena. Lisäksi keho sisältyy harmaalla pisteiviivalla kuvattuun persoonallisuuteen habituksen eli kehollisen olemuksen kautta, eli siltä osin kuin ajattelemme toisten kohtaamisessa olevan itsenäistä merkitystä myös kehon ilmaisukyvyllä ja -voimalla.

Kolmas kuvassa esitetty olemuspuoli on situaatio (S), joka osoittaa sen, miten maailma kuuluu ihmiseen. Yksittäisen ihmisen, persoonan, situaatiolla tarkoitetaan kaikkia niitä ihmisiä, muita luonnonolioita, esineitä, asioita, ilmiötä tai erilaista muuta aineellista tai aineetonta, mitä hän kohtaa maailmassa. Kyse on siis ihmisen elämän yksilöllisessä tilanteessa, hänen ”elämäntilanteessaan” olevista kaikista mahdollisista tekijöistä, joiden kanssa yksittäinen ihminen joutuu (tahtoi hän sitä tai ei) suhteisiin. Yksinkertaistaen voidaan situaatiosta puhua myös olosuhteina, joihin sisältyy fyysisen ympäristön lisäksi toisia ihmisiä, monenlaisia yhteisöjä sekä niistä kulttuurista ja yhteiskunnasta peräisin olevia asioita, joiden kanssa yksittäinen ihminen on tekemisissä.

Miksi tilanteen katsotaan tässä ihmiskäsityksessä kuuluvan ihmiseen? Ensinnäkään ihminen ei ole olemassa muuten kuin syntyessään maailmaan. Hedelmöittyneen munasolun ensimmäinen tilanne on äidin kohtu. Toiseksi ihmisen tajunta herää olemassaolonsa vain suhteutuessaan maailmaan. Ihminen voi kokea vain sitä, mitä hän maailmassa kohtaa (mukaan lukien hänen oma tajuntansa ja kehonsa). Kehon ja tajunnan olemassaoloa ei ylimalkaan voitaisi edellyttää

täydellisessä olemattomuudessa tai tyhjyydessä. Kehoa ja tajuntaa ei siis voi olla ”ei-missään”, vaan ne ovat olemassa vain siten, että ihminen on maailmassa, maailmaan kietoutunut ja jatkuvassa dialogisessa suhteessa maailman kanssa. Situaation ”osuus” tai ”tehtävä” ihmisen kokonaisuudessa on asettaa ”pelitila” hänen tajunnalleen ja keholleen ja tarjota niille reunaehdot ihmisen koko elämän ajan. Situaationsi asiantilat muodostavat ehdot, joiden puitteissa keho ja tajunta ovat sitä, mitä ne todellisesti kulloinkin ovat.

Lauri Rauhala puhuu (esim. kirjassaan *Ihmiskäsitys ihmistyössä*, Gaudeamus, 1983) situationaalisesta säätöpiiristä, joka on ajan mukana muuttuva kokonaisuus, jossa kaikki kolme olemuspuolta vuorovaikeuttavat keskenään. Situaatio, tajunta ja keho ovat siten kaikki toinen toistensa olemassaolon ehtoja ja samalla toinen toistensa muokkaamia. Ihmisen kokonaisuus etenee kaiken aikaa siten, että sen eri olemuspuolet vaikuttavat toisiinsa muokaten toinen toistaan. Mikään ihmisen olemuspuolista ei ole muuttumaton ja paikallaan pysyvä, vaan ne kaikki ovat jatkuvasti muutoksessa. Tämän muutoksen aikaansaamisessa ovat sekä ihmisen tajunnan henkinen ulottuvuus että hänen situaationsa kaikkein keskeisimmät olemuspuolet, koska niiden tarjoamat mahdollisuudet ovat ehtymättömiä.

Ihminen kasvaa ja kehittyy sekä henkisesti että eettisesti vain situaationsa kautta. Toisaalta hän tekee nimenomaan tajuntansa henkisessä ulottuvuudessa valintoja, joiden avulla hän suuntautuu situaatiossaan joko johonkin arvokkaaseen ja tarkoitusta luovaan tai vaihtoehtoisesti johonkin arvottomaan ja merkityksettömään tai jopa johonkin epäarvojen mukaiseen ja mielettömään.

Maailma ja se yksilöllinen osa siitä, johon me kulloinkin olemme suhteissa, joko tahallisesti tai tahattomasti joutuen tai tietoisesti haakeutuen, muodostaa koko ihmisenä olemisen ja inhimillistymisen

perustan. Ihmisen inhimillistyminen ei siis tapahdu pelkästään hänen henkisyytensä ja siinä tapahtuvan kasvun kautta, vaan sekä henkinen että erityisesti eettinen kasvu tapahtuvat kaiken sen kautta, miten hän on maailmassa eli omassa situaatiossaan. Ihminen ei voi olla eettisesti hyvä ihminen muuten kuin tekemällä hyviä tekoja situaatiossaan. Ja mitä enemmän hän tekee hyvää, sitä enemmän hän myös kasvaa ja kehittyy hyvää tahtovaksi ihmiseksi. Ihmisen itsensä ja hänen elämänsä hyvyys perustuvat siten hänen tajuntansa henkisen ulottuvuuden ja hänen situaationsa yhdessä olemiseen, niiden jatkuvaan vastavuoroiseen vaikutukseen toinen toisiinsa.

Ihminen on siis olemuksellisesti suuntautunut maailmaan, ja situaatiostaan hän myös löytää kulloisetkin tarkoitukselliset mahdollisuudet, jotka hän tahtoo toteuttaa, samoin kuin kaikki ihmiset, joita hän tahtoo rakastaa. Ihminen myös tietää syvällä sisimmässään, että hän voi aidosti toteuttaa itseään ja todellistaa omaa inhimillisyyttään vain siinä määrin kuin hän unohtaa itsekeskeisyytensä ja itsekkyytensä ja antaa itsensä jollekin asialle tai ihmiselle, eli silloin, kun ihminen antautuu ja omistautuu palvelemaan jotain asiaa tai rakastamaan jotain ihmistä.

Ihminen ei ole mikään itseensä sulkeutunut olio, vaan hän on osa maailmaa, ja hänen olemassaolonsa sekä sen hyvyys tai huonous on myös siitä täysin riippuvainen. Ihmisen elämän tarkoitus ei siten löydy hänen tajunnastaan tai kehostaan, vaan hänen situaatiostaan.

Edellä todettiin, että tajuntamme ja kehomme muodostavat persoonallisuutemme. Emme ole kuitenkaan suoraan koko persoonallisuudellamme situaatiossamme, vaan sen uloimman tason, identiteettimme, kautta. Nykyihmisellä ei ole vain yhtä kiinteää ja pysyvää identiteettiä, vaan lukemattomia erilaisia ja epäyhtenäisiä identiteettejä, jotka muuttuvat ja vaihtuvat läpi elämän. Kulloinkin kyseeseen tuleva identiteetti on avoin rakentuen aina vuorovaikutuksessa tilanteen kanssa.

Ihmisen persoonallisuus välittyy hänen identiteeteissään (harmaat i-kirjaimet kuvassa 1) sikäli ja siinä määrin kuin hänellä on selkeä käsitys omasta persoonallisuudestaan ja kyky ilmentää kaikissa identiteeteissään omia arvostuksiaan ja niitä päämääriä, joihin hän pyrkii elämässään. Myönteisessä tapauksessa voidaan puhua persoonallisesta identiteetistä, joka voidaan määritellä samuutena, pysyvänä kokemistapana, jonka perusteella ihminen kokee itsensä samaksi eri tilanteissa sekä eri ominaisuuksissa ja rooleissa. Kun ihmisen persoonallisuus on kehittynyt suotuisasti, hänen on mahdollista kokea samuutta ja jatkuvuutta kaikissa niissä moninaisissa identiteeteissään, joissa hän todellistuu eri tilanteissa ja elämänvaiheissaan.

Esimerkiksi kun olen poikani perheen luona, olen silloin vaarin identiteetissä. Oma valintani on, millaisen roolin omaksun vaarin identiteetissäni. Kirjan alussa totesin, että pyrin hoitamaan mahdollisimman hyvin tehtävääni poikani Okon Vuokko-tyttären vaarina ja että minun ei tarvitse juurikaan osallistua Vuokon arvokasvatukseen. Roolinani isovanhempiana on siten myötäillä Vuokon vanhempia antamalla samansuuntaista esimerkkiä Vuokolle ihmisenä olemisesta kuin hekin. Tämä tarkoittaa esimerkiksi samanlaista kunnioittavaa, rakastavaa ja arvostavaa suhtautumista Vuokkoon kuin millä pyrin kohtaamaan kaikki muutkin situaatioissani kohtaamistani ihmisistä. Siitä on siis muodostunut osa persoonallisuuttani – tai ehkä paremminkin sitä ihannetta, jota kohti pyrin parhaani mukaan kehittymään.

On selvää, että minuun kohdistuu erilaisia odotuksia sekä Vuokon että hänen vanhempiansa taholta. Tällaiset odotukset voivat synnyttää vakavia roolikonflikteja ulkoisten odotusten ja oman persoonallisuuden välillä sekä stressiä siitä, minkälaisia mahdollisia seurauksia yhteensopimattomuudesta koituu. Siltä osin kuin Vuokon ja hänen vanhempiansa odotukset vastaavat omia arvostuksiani ja päämääriäni

inhimillisen kasvuni eli inhimillistymiseni osalta, pyrin ponnistelemaan täyttääkseni nämä odotukset mahdollisimman hyvin. Mitään epäaitoa en kuitenkaan voi enkä siksi edes yritä olla, varsinkin kun tiedän, miten herkkiä lapset ovat aistimaan aikuisten epäaidon näyttelemisen eli teennäisen ja väkinäisen roolin esittämisen.

Luonteesta, persoonasta, persoonallisuudesta, identiteeteistä ja rooleista muodostuu kokonaisuus, jota itse kukin voi meille kaikille suodulla suhteellisen laajalla vapaudella pitää jatkuvassa liikkeessä ja kehittää aktiivisesti siihen suuntaan kuin mihin tahtoo ihmisyydessään kasvaa. Persoonassa on potentiaalia, jonka avulla ihminen voi hioa luonnettaan, muokata persoonallisuuttaan, rakentaa identiteettejään ja omaksua niissä erilaisia rooleja. Tie arvopitoiseen ja tarkoituksentäyteiseen elämään situaatiossamme kulkee siis persoonallisuutemme suotuisan kasvun kautta. Eli sitä kautta, että tiedostamme, aktivoimme ja jatkuvasti vahvistamme meidän jokaisen persoonassa potentiaalisesti olevia henkisiä kykyjä.

HENKINEN IHMISESSÄ

Lauri Rauhala jäsentelee (kirjassaan *Tajunnan itsepuolustus*, Yliopistopaino, 1995) ihmisen tajunnalliset kokemukset niiden laadullisen erilaisuuden perusteella seuraavasti: tieto, tunne, tahto, intuitio, usko ja niin sanotut epätavalliset tajunnan tilat. Nämä ovat hänen mukaansa suhteellisen helposti erottuvia tajunnallisen kokemisen perustyyppejä. Osa niistä on laadultaan henkisiä, osa psyykkisiä. Rauhala korostaa, että on tärkeää, että ihmisen maailmankuvassa – joksi yksilöllistä tajunnan sisältöä kutsutaan – on tasapainoisessa suhteessa kaikkien mainittujen kokemisen lajien edustajia. Tämä muodostaa perustan henkilökohtaisen maailmankuvan suotuisalle kehitymiselle.

Oman konkreettisen henkisen kasvunsa ja kehittymisensä kannalta on olennaista kysyä, miten henkinen tajunnallisuus eroaa psyykkisestä.

Psyykkiset kokemukset erottuvat selvästi henkisistä kokemuksista siinä, että ne ovat ihmispersoonassa pelkästään häntä varten. Niillä on yleinen pyydeluonne (vrt. vastakohta pyyteetön), toisin sanoen ne tavoittelevat ihmisen omaa etua, hyötyä tms. itsekkäitä tarkoituksia. Halut, toiveet, odotukset, tyydytykseen tai välttämiseen suuntautuneet pyrkimykset jne. kuuluvat tällaisiin psyykkisiin kokemuksiin. Myös vietit, vaistot, kokemukselliset jännitystilat ja erilaiset perustunteuksiin liittyvät tunnevireet, kuten mielihyvä, iloisuus ja tyytyväisyys tai ahdistuneisuus, pelokkuus tai tyytymättömyys, kuuluvat tähän ryhmään. Psyykkisten kokemusten tunnusmerkki on, että ne eivät pysty korkeatasoiseen persoonan elämän säätelyyn. Niiden luonne pyrkii

takaamaan lähinnä vain vitaalisen elämänulottuvuuden ja aistinautojen toteutumisen. Ne ovat arvosokeita, tai tarkemmin sanottuna ne suuntautuvat vain alimman arvotason, vitaliteetin, mukaisiin päämääriin, kuten mielihyvään, hyötyyn ja elinvoimaan.

Tajunnan psyykkisen tason toiminta ei kuitenkaan ole kaikin tavoin alempaa eikä varsinkaan elämän kannalta arvotonta. Psyykkisen tason toiminta suhteuttaa ihmistä omalta osaltaan mielekkäästi maailmaan, suojelee häntä vaistojen ja viettien avulla vaaroilta sekä toteuttaa orgaanisen, kehollisen elämän ylläpitämistä, säätelyä ja ohjausta myös itsenäisesti, ilman henkisen mukanaoloa. Psyykkisten kokemusten tehtävänä on myös viestittää jotain kokonaisuuden suotuisasta tilasta ja toisaalta myös siitä, että kaikki ei ole hyvin. Tämä tapahtuu erilaisina hyvän- ja pahanolon tuntemuksina, kuten mielihyvänä ja innostuneisuutena tai alakulona ja apatiana. Psyykinen kokeminen on kaikesta huolimatta ihmisen kehityshistorian valossa alkuperäisempää ja samalla alkeellisempaa sekä vähemmän kehittyntä kuin henkinen kokeminen, joka on loogiselta kannalta korkeatasoisempaa – sekä järkipäisempää että johdonmukaisempaa.

Filosofiassa henkinen on lähes aina katsottu ihmisen tärkeimmäksi olemuspuoleksi, koska ihmisen kehittymisen täysvastuulliseksi persoonaksi edellytetään tapahtuvan henkisyyden avulla. Henkisyys rinnasteaankin itseyn, eli henkinen on sitä, mitä ihminen varsinaisimmillaan on. Sana itse on suomenkin kielessä ollut alun perin substantiivi, jolla on tarkoitettu ihmisen henkistä minää. Myös Viktor Frankl käyttäi sanaa tai etuliitettä ”itse” (saks. *Selbst*) merkityksessä henkinen, ja sen mukaisesti käytän niitä synonyymeinä tässä kirjassakin.

Kaikkein keskeisimpänä henkisyyden tunnusmerkkinä voidaan pitää sen vapautta verrattuna ihmisen psyykkiseen ja keholliseen olemuspuoleen, jotka toimivat syy-seuraussuhteiden mukaisesti, eli niitä säätelee

kausaalinen syy ja seurauksen lainalaisuus (kukin seikka selitetään niillä syillä, joiden vuoksi se on olemassa tai on sellainen kuin se on). Henkinen on sen sijaan vapaa, ja siksi kykenemme nimenomaan henkisessä tajunnassamme tahtomaan asioita ja tekemään ratkaisuja ja valintoja erilaisten situaatiossamme kohtaamiemme vaihtoehtojen välillä. Henkisen avulla voimme siten tietoisesti ohjata elämäntilanteitamme ja muokata sekä tajuntaamme että situaatiotamme. Tämä merkitsee sitä, että voimme muokata sekä kuvaamme maailmasta, sitä miten maailman koemme, että itse maailmaa, sitä miten maailmassa elämme. Sama voidaan ilmaista myös niin, että voimme henkisten kykyjemme avulla vaikuttaa sekä elämäntaitoihimme että elämäntilanteisiimme.

Huomionarvoista on myös, että persoonallista henkistä ei voida siirtää toiselle eikä se periidy, vaan jokaisen täytyy kehittää se persoonansa osaksi. Persoonallinen henkinen on siis subjektiivinen, henkilökohtainen. Ihmisen tehtävänä on tulla itsekseen, siksi henkiseksi olennoksi, jota hän varsinaisimmillaan on – henkilöksi eli persoonaksi, joka kasvattaa henkistä olemuspuoltaan eli persoonallisuuttaan. Kuten aiemmin on todettu, henkisten kykyjemme kehittäminen, henkinen kasvu, on välttämätön edellytys sille, että meidän on mahdollista kokea elämämme kokonaisvaltaisesti hyväksi kaikesta siitä huolimatta, minkä tapahtumiseen emme voi omilla toimenpiteillämme vaikuttaa.

Tarkoituksentäyteisen ja onnellisen elämän kannalta olennaista henkisessä on, että se on ennen kaikkea arvottava olemuspuoli, jonka avulla ihmisestä voi tulla eettinen subjekti eli havaitseva, ajatteleva ja toimiva persoona. Henkisen tajunnallisuuden keskeisiä tunnusmerkkejä psyykkiseen verrattuna ovat arvottamisen lisäksi jo mainitut tahdon ja valinnan vapaus sekä itseohjauksellisuus. Lisäksi perustavanlaatuisen tunnusmerkki on itsetiedostus, joka voidaan jakaa kahtia. Ensinnäkin se on itsen tiedostamisesta, jolloin se merkitsee erityisesti sitä, että

ihminen tiedostaa itsessään – eli henkisessä olemuspuolellaan – piilevät potentiaaliset henkiset kykynsä ja voimavaransa. Toiseksi se on itsetietoisuutta eli henkisen kyky tiedostaa siinä kulloinkin, kussakin tilanteessa ja kunakin hetkenä tapahtuva.

Itsetiedostukseen liittyy myös kaksi muuta sekä siihen että yleisemminkin ihmisen henkisyteen olennaisesti kuuluvaa ominaisuutta. Se, että yleensäkin tiedostamme tehtävänäme olevan itsemme kehittämisen, on henkisytemme ansiota. Itsemme kehittäminen tarkoittaa sekä tiedostamiemme henkisten kykyjemme aktivoimista ja pyrkimyistämme vahvistaa niitä jatkuvasti, mutta myös tietoista ponnistelua ollaksemme parhaalla mahdollisella tavalla suhteissa kaikkeen maailmassa olevaan. Henkisytemme avulla voimme tiedostaa myös oman olemassaolomme transsendenttisen ulottuvuuden, toisin sanoen sen, että sekä itsessämme että kaikessa minuutemme kuuluvassa on myös sellaista, joka ylittää sekä tietokykymme että ymmärryksemme. Sama koskee maailmaa, jossa on paljon sellaista, joka ylittää kokemiskykymme. Ihminen on ikuinen arvotus myös itsellensä, emmekä kykene myöskään kaikkea maailmassa olevaa tajuntamme korkeimpienkaan kykyjen avulla käsittämään. Tämä pätee sekä meihin yksilönä että koko ihmiskuntaan.

Edellisiin liittyy läheisesti Viktor Franklin hyvin perustava ja itseäni suuresti puhutellut ajatus ihmisen ainutlaatuisesta epätäydellisyydestä. Oman epätäydellisyyteni ymmärtäminen ja hyväksyminen muodosti aikanaan merkityksellisen käännekohdan elämässäni. Sitä ennen olin tullut tieni päähän pyrkiessäni olemaan täydellinen erityisesti työssäni. Epärealistinen tavoite johti lopulta yhä täydellisempiin epäonnistumisiin. Kuvittelin, että minun pitää olla sekä itseriittoinen että korvaamaton. Epätäydellisyydellä Frankl tarkoittaa juuri päinvastaista. Mikäli kaikki ihmiset olisivat täydellisiä, olisivat kaikki ihmiskunnan edustajat samanlaisia, jolloin yksittäinen ihminen voitaisiin korvata kenellä

tahansa toisella. Nimenomaan ihmisen epätäydellisyydestä seuraakin, että jokainen ihminen on välttämätön ja korvaamaton, koska jokainen on epätäydellinen omalla ainutlaatuisella tavallaan.

Frankl käyttää jo aiemmin puheena ollutta vertauskuvaa mosaiikista ja toteaa, että sen jokainen yksittäinen osa, mosaiikinpala, on muodoltaan ja väriltään epätäydellinen ja sellaisena vajavainen. Osana kokonaisuutta, täydentäessään toisista mosaiikinpaloista muodostuvaa kuviota, saa jokainen yksittäinen kivi merkityksensä. Yhteisyys on enemmän kuin kaikki palat erikseen. Ihmisenäkin tarvitsemme toisia ihmisiä täydentämään toinen toisiamme ja luomaan parempaa maailmaa kaikille yhteisesti. Riemastuttavaa on, kun ymmärrämme, että sekä oman ja toisten ihmisten tulevaisuuden hyvyys riippuu ainakin vähäisessä määrin omasta toiminnastani ja teoistani.

Oma oivallukseni liittyi erityisesti siihen, että minun ei tarvitse yrittää pärjätä yksin ollessani hämmentynyt ja haavoittunut, vaan saan osoittaa tarvitsevani toisia ihmisiä päästäkseni eteenpäin elämässäni. Saan olla ymmälläni elämän kohtalonomaisuuksien ja ristiriitaisuuksien edessä ja saan hyväksyä itseni rajallisena ja keskeneräisenä olentona, ja siten koko elämäni ajan matkalla olevana. Tällöin voin olla myös avoin kaikille mahdollisuuksille, jotka eivät ole vielä toteutuneet ja joista osa ei koskaan toteudukaan elämäni aikana. Ajatus jokaisen ihmisen ainutlaatuisesta epätäydellisyydestä, puutteellisuudesta ja keskeneräisyydestä on hyvin lohdullinen ja toisaalta rohkaiseva. Kun hyväksymme itsemme ja toiset tasavertaisina elämän kanssaihmetelijöinä, syntyy nöyryyttä ja armahtavuutta.

Kaikkien edellä mainittujen ominaisuuksien lisäksi katsotaan henkisyden luovan perustan ihmisen vastuullisena olemiselle maailmassa. Puhuessaan henkisestä vapaudestamme Viktor Frankl korostaa negatiivisen ja positiivisen vapauden välistä eroa. Negatiivinen vapaus on

vain vapautumista jostain. Silläkin on suuri merkitys, varsinkin, kun se käsitetään vapautumisena henkisyttämme kahlitsevista haitallisista riippuvuuksista. Positiivinen vapaus on sitä, että käytämme meille tarjoutuvaa vapautta johonkin vastuulliseen, jolla Frankl tarkoittaa jotain aidosti arvokasta ja tarkoituksellista. Vapauden tarkoitus on siten se, että elämme vastuullisina maailmassa kaikkiin meille kulloinkin ilmeneviin tarkoitushetkiin tarttuen Viktor Frankl korostaa, että elämämme olemus on, että se on eräänlainen koko sen ajan kestävä kyselytunti. Emme voi kysyä elämämme tarkoitusta, koska se muodostuu niistä vastauksista, joita kulloinkin annamme elämän konkreettisiin kysymyksiin. Ihminen kohtaa nämä tarkoitushetkiset avoimena ja toistaiseksi ratkaisemattomina tehtävinä, toimeen pantavina ja täytettävänä arvoina, havaittavina vaatimuksina jne. Toisin sanoen olennaisuuksina tai jonain, josta on sillä hetkellä kyse tai joka on muidenkin kuin itsen kannalta hyväksyttävissä. Vastaukset eivät kuitenkaan ole sanoja, vaan tekoja – sanattomat vastauksemme ovat omat tekomme, oma elämämme ja koko olemassaolomme. Vastauksemme kysymykseen elämämme tarkoituksesta ilmenevät siinä, miten vastaamme elämälle, miten vastuullisena elämme omaa elämäämme. Vastuullisena olemisessa on siten kyse siitä, että vastaamme – otamme vastaan ja annamme vastauksemme – meille eri ajankohtina, kunakin hetkenä, tarjoutuviin tarkoitushetkiin ja teemme sen toimintamme kautta.

Viktor Franklin filosofiassa on keskeisesti kyse juuri vastuullisena olemiseen liittyvistä henkisistä kyvyistä ja niiden kehittämisestä itsessä. Näin ollen vastuulliseksi ihmiseksi tuleminen voidaan katsoa olevan henkisen kasvun päämäärä. Vastuullisena olemisessa on siten perimmäisesti kyse siitä, että päätämme joka hetki vapaasti, mitä olemme henkisesti ja eettisesti olemassaolomme seuraavana hetkenä.